

५. सर्वश्रेष्ठ युगधर्म

राष्ट्रोन्नतीचा मूळ पाया धर्मच

भगवान् श्रीसद्गुरु ज्ञानेश्वरमाउलींचा सर्वत्र उत्कर्ष असो. अनादि अज्ञानामुळे आपले खरे कल्याण कशात आहे, हे जीवाला समजत नाही. कारण जीव अज्ञानी आहे. तो जे स्वतःच्या बुद्धीने करू शकतो किंवा त्याला जे करावेसे वाटते ते सर्व दुःखरूप संसारात पडण्यालाच कारण होते.

एतदर्थ नित्यज्ञानी, मुक्त, सर्वज्ञ व सर्वशक्तिमान् परमेश्वराने त्याच्या कल्याणाचे म्हणून जे आचरण त्याला करण्याची आज्ञा केली, त्या आज्ञेलाच धर्म म्हणतात. हा धर्म म्हणजे जीवाच्या कल्याणाचा मार्ग व तो परमेश्वरानेच निर्माण केला आहे.

हिंदू, मुसलमान, ख्रिस्ती, बौद्ध इ. जगातील सर्व धर्मपंथात, धर्म म्हणजे त्या पंथात प्रमाण मानलेल्या ग्रंथांच्या आज्ञा असाच अर्थ घेतला जातो. आज जगाच्या पाठीवर जेवढे म्हणून धर्म आहेत, त्या सर्वांत आपला हिंदुधर्म परमश्रेष्ठ आहे; कारण हिंदुधर्मात जी मनुष्याची पूर्णावस्था सांगितली आहे व तिच्या प्राप्तीचे जे उपाय सांगितले आहेत, ती पूर्णावस्था व ते उपाय इतर कोणत्याहि धर्मात संपूर्णतः सांगितलेले नाहीत.

धर्म हा राष्ट्राच्या उन्नतीचा मूळ पाया आहे, धर्माविषयी तिरस्कार व अनादर बुद्धि उत्पन्न झाली की राष्ट्र अधोगतीला जाते असे पाश्चिमात्य पंडित बर्क वगैरे विद्वानांनी स्पष्टपणे सांगितले आहे. अलोट संपत्तीच्या बळावर धर्मबंधनाला झुगारून आज पाश्चिमात्य राष्ट्रें अधोगतीला जात आहेत; कारण द्रव्यसंपत्ति मनुष्याला कान असून बहिरा करते, डोळे असून आंधळा करते व वाचा असून मुका करते.

प्रवृत्ति धर्म

जीवाच्या इच्छेप्रमाणे परमेश्वराने धर्माचे दोन प्रकार सांगितले आहेत. एक प्रवृत्ति - धर्म व दुसरा निवृत्ति - धर्म. ज्या धर्माच्या आचरणाने मनुष्य पुनः पुनः संसारात येऊन सुखदुःख भोगतो, त्या धर्माचरणाला प्रवृत्तिधर्म म्हणतात व

(२२)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध लेखसंग्रह
ज्या धर्माच्या आचरणाने मनुष्य पुनः संसारात म्हणजे नाना प्रकारच्या जीवयोनीत जन्म घेत नाही व कायमचा सुखदुःखातून सुटतो, त्याला निवृत्तिधर्म म्हणतात. विषयसुखप्राप्तीचा साधनमार्ग म्हणजे प्रवृत्तिधर्म व अखंड परमेश्वर-सुखप्राप्तीचा साधन मार्ग म्हणजे निवृत्तिधर्म होय.

विषयसुखप्राप्ति हेच आपले ध्येय असे जरी अज्ञ जीव समजत असला, तरी विषयसुख नाश पावते व आपण पुनः पुनः दुःखात लोटले जातो. हा त्याचा नित्याचा अनुभव असल्यामुळे त्या विषयसुखाला तो आपले आत्यंतिक किंवा परम कल्याण समजत नाही. विषयसुखात मग्न असणाऱ्या जीवांना देखील सुख हे अखंडित असावे असेच वाटते. जीवाला अखंड सुखाची इच्छा आहे व नाशवंत सुखाची इच्छा नाही; म्हणूनच परमेश्वराने देखील जो कांही प्रवृत्तिधर्म सांगितला आहे, तो केवळ विषयसुखाच्या प्राप्तीकरिता सांगितला नसून त्याचे अंतिम साध्य परमेश्वरप्राप्ति आहे असे स्पष्ट सांगितले आहे.

“अगा ज्या जें विहित । तें ईश्वराचें मनोगत ।

म्हणोनि केलिया निभ्रांत । सांपडेचि तो ॥१९१॥

हें विहित कर्म पांडवा । आपुला अनन्य ओलावा ।

आणि हेचि परमसेवा । मज सर्वात्मकाची ॥१९०६॥ (ज्ञाने.अ.१८)

विषयसुखाची इच्छा सोडून परमेश्वरप्राप्तीकरिताच विहित कर्माचे अनुष्ठान केल्यास चित्तशुद्धिद्वारा तोच धर्म भगवत्प्राप्ति करून देतो. जीव आपल्या विषयवासनेने त्या धर्माचे आचरण विषयसुखप्राप्तीकरिता करतो व भगवंताने त्या धर्माचरणाने त्यास विषयसुख मिळावे अशी व्यवस्थाहि करून ठेविली आहे.

निवृत्ति धर्म

विषयसुखाला विटून पूर्व सुकृतामुळे ज्या भाग्यवान जीवांना भगवत्प्राप्तीची तळमळ उत्पन्न झाली असेल त्यांच्याकरिता भगवंतांनी निवृत्तिधर्म सांगून ठेवला आहे. भगवन्नामस्मरण, भगवत्कथाश्रवण, कीर्तन, पूजन करून शास्त्रशुद्ध विहित कर्म करून ती सर्व भगवंताला समर्पण करणे व त्यास सर्वथा शरण जाणे हा मुख्य निवृत्तिमार्ग होय. यालाच भागवतधर्महि म्हणतात. प्रवृत्तिधर्मालाहि जर तो केवळ भगवंताची प्राप्ति व्हावी अशा निष्काम व निर्विषय चित्ताने आचरला गेला तर

त्यासहि भागवतधर्म म्हणता येईल.

सारांश, भगवत्परायण होऊन भगवन्नामस्मरणपूर्वक जेवढे म्हणून लौकिक, वैदिक कर्म जीवांकडून होत असेल ते सर्व भगवत्प्रीत्यर्थ करणे हे भागवतधर्माचे स्वरूप होय. भागवतधर्माचे माहात्म्य अगाध आहे. मनुष्यमात्रालाच नव्हे तर सर्व प्राणीमात्राला याचा अधिकार आहे. प्रवृत्तिधर्माचे आचरण करणारा कांही पापकर्मांमुळे पशुपक्ष्यादि योनीत गेल्यास त्याच्या ठिकाणी पूर्वी आचरण केलेल्या प्रवृत्तिधर्माचा कांहीहि मागमूस राहत नाही, पण **भागवतधर्म आचरण करणारा पुरुष कांही पापकर्मांमुळे पशुपक्ष्यादि योनीत गेल्यास त्या योनीतहि भागवतधर्माचे संस्कार कायम राहतात.** त्याच्या ठिकाणचा भागवतधर्म केव्हाहि नष्ट होत नाही; म्हणूनच श्रीज्ञानेश्वरमहाराजांनी,

“रानींचिया पालेखाईरा । नेवाणें करविलें लंकेश्वरा ॥”

“पै रंकु एक आडलेपणें । काकुळती अंतीं धांव गा धांव म्हणे ॥ ज्ञाने.

इत्यादि ओव्यांत जंगलात राहणाऱ्या वानरांची श्रीरामभक्ति व गर्जेद्राची भक्ति त्या त्या योनीत कायम होती हे स्पष्ट सांगितले आहे. जटायूचे ठिकाणी पक्षीयोनीतहि श्रीरामभक्ति कायम होती. इतर धर्माच्या अनुष्ठानाने अनुष्ठान करणारा, अनेक प्रत्यवायामुळे स्वतः एकटा देखील तरणे कठीण; पण निष्काम भागवतधर्माचे अनुष्ठान करणारा स्वतः तरून त्यांच्या संगतीत असणाऱ्या जीवासहि तो तारतो, असे भक्तिसूत्रांत श्रीनारदमहामुनींनी स्पष्ट सांगितले आहे “स तरति स तरति स लोकांस्तारयति ।” (भक्तिसूत्र ५०)

भागवधर्माचे सर्वश्रेष्ठत्व व सर्वोपकारकत्व

“वेदशास्त्र प्रमाण श्रुतीचें वचन । एक नारायण सार जप ॥१॥

जप, तप, कर्म, क्रिया, नेम, धर्म । वाउगाचि श्रम व्यर्थ जाय ॥२॥

हरिपाठीं गेले ते निवांतचि ठेले । भ्रमर गुंतले सुमनकळिके ॥३॥

ज्ञानदेवा मंत्र हरिनामाचें शस्त्र । यमें कूळगोत्र वर्जियेले” ॥४॥

(श्रीज्ञानेश्वरमहाराजकृत हरिपाठ अंभंग क्रम १९)

भागवतधर्म हा शुद्ध वैदिक धर्म असून सर्व धर्मांत श्रेष्ठ आहे असेच समस्त

(२४)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध लेखसंग्रह
श्रुतिस्मृति पुराणे व संतमहात्मे कंठ शोषून सांगत आलेले आहेत. हा धर्म ऋग्वेद, श्रीकृष्णोपनिषत्, रामतापनीय, कृष्णतापनीय, नृसिंहतापनीयादि उपनिषदे, तसेच न्याय, पूर्वमीमांसा, सांख्य, पतंजली, वैशेषिक व वेदान्तशास्त्रे, भागवतादि अठरा पुराणे, इत्यादिकांत उत्तम प्रकारे वर्णिले आहे. श्रीशंकराचार्य, रामानुजाचार्य, वल्लभाचार्यादि श्रेष्ठ आचार्य तसेच श्री ज्ञानेश्वर, नामदेव, एकनाथ, तुकाराम व समर्थादि अवतारी संतविभूतींनी याच धर्माचे स्वतः आचरण करून भागवतधर्माचा उपदेश प्राणीमात्रास केला आहे.

कांही अज्ञजीव असा आक्षेप घेतात की, नामस्मरणादि भागवतधर्म हा वैदिक धर्म नाही. योगयागादि धर्म हा खरा वैदिक धर्म असून नामस्मरणादि भागवतधर्म स्त्रीशूद्रादिकांकरिताच सांगितला आहे. ब्राह्मणादि त्रैवर्णिकांकरिता तो सांगितला नाही; ह्या आक्षेपाचे खंडण भगवान् श्रीज्ञानेश्वर महाराज वरील अभंगाच्या पहिल्या चरणात करतात.

“वेदशास्त्रप्रमाण”

कांही बोलावयाचे असल्यास स्वकपोलकल्पित बोलणे तसेच पूर्वप्रमाणरहित बोलणे हा मोठा अक्षम्य दोष आहे. स्वयंप्रमाण स्वरूप असा जो परमात्मा त्या परमात्म्याने निर्माण केलेली वेदादि शास्त्रे आमच्या आर्यधर्मात परमप्रमाण मानली जातात. “वेदशास्त्रप्रमाण” मंत्र, संहिता व ब्राह्मण मिळून वेद आहे. येथे ‘वेद’ शब्दाने मंत्रसंहिता व ‘श्रुतीचें वचन’ या शब्दाने उपनिषदादि ब्राह्मण भागाचें ग्रहण केले आहे. शास्त्र म्हणजे मन्वादिकांचे स्मृतिग्रंथ व भागवतादि महापुराणे. मंत्रसंहितेत म्हणजे ऋग्वेदाच्या आठव्या मंडलात :-

“मर्ता अमर्तस्य ते भूरि नाम मनामहे । विप्रासो जातवेदसः”

असा एक मंत्र आहे व

“आस्य जानन्तो नाम चिद्विवक्तनमहस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे”

असा दुसरा मंत्र आहे. पहिल्या व दुसऱ्या मंत्राचा भावार्थ असा की, आम्ही मरण पावणारे, अविनाशी असे तुझे नाम तपदान नित्यकर्मादिक सर्व धर्मांहून अत्यंत श्रेष्ठ समजतो. ही दोन श्रुतिवचने शंकराचार्यांनी विष्णुसहस्रनामभाष्यात तसेच श्रीधरस्वामींनी (भागवतांतील सहावा स्कंध अजामिळ आख्याना.) प्रमाणार्थ घेतली आहेत. नामस्मरणादि भागवतधर्माचे वैदिकत्व दाखविण्याकरिता ऋग्वेदातील

पुरावा सांगून ह्याशिवाय उपनिषद भागातूनहि नाममाहात्म्य वर्णिले आहे, असे वरील अभंगात श्रीज्ञानेश्वर महाराज सांगतात.

छांदोग्योपनिषदातील सातव्या अध्यायात भगवान् श्रीनारद व सनत्कुमार यांचा संवाद आला आहे. त्यात श्रीनारदांनी सनत्कुमारांना शरण जाऊन सर्व संसारदुःखातून मुक्त होण्याचा मार्ग विचारला असता, “नाम ब्रह्मेत्युपासीत” म्हणजे नाम हे साक्षात् ब्रह्मच समजून त्याची उपासना कर, असा गुरुपदेश केला. असेच सर्व उपनिषदातून नाममाहात्म्य सांगितले आहे. नाममाहात्म्याबद्दल असे शेकडो वैदिक पुरावे पाहिल्यावर वेदाला प्रमाण मानणारा कोणता धार्मिक पुरुष नामस्मरणादि भागवतधर्म अवैदिक आहे असे म्हणण्याचे धाडस करील?

शास्त्रांनी म्हणजे सर्व पुराणे, स्मृति, इतिहास, योगसूत्रे, भक्तिसूत्रे या सर्व ग्रंथातून मुक्तकंठाने नामाचे माहात्म्य गायिले आहे. भगवान शंकराचार्यांनी विष्णुसहस्रनामावर भाष्य करताना नामाचे माहात्म्य अगाध आहे, हे सांगण्याकरिता श्रुतिस्मृति पुराणातील शेंकडो वचने प्रमाणार्थ दिली आहेत.

“नाम्यस्ति यावती शक्तिः पापनिर्हर्षणे हरेः ।

तावत्कर्तुं न शक्नोति पातकं पातकी जनाः ॥”

नामात पाप भस्म करण्याचे एवढे सामर्थ्य आहे की, नामाच्या योगाने जळत नाही असे पापच मनुष्य करू शकत नाही, असे भगवान वेदव्यासांनी महाभारतात सांगितले आहे. तसेच महाभारतातील शांतिपर्वात राजा युधिष्ठिराने भीष्मांना प्रश्न केला की, “वेदांनी सांगितलेल्या सर्व धर्मात श्रेष्ठ धर्म कोणता?”

त्यावर भीष्मपितामह उत्तर देतात की -

“एष मे सर्वधर्माणां धर्मोऽधिकतमो मतः ।

यद्भक्त्या पुंडरीकाक्षं स्तवैरर्चयेन्नरः सदा ॥”

अहोरात्र भगवंताचे नामस्मरण करणे, अर्चन करणे व गुणसंकीर्तन करणे या धर्मापेक्षा श्रेष्ठ धर्म दुसरा कोणताच नाही. अशा वेदशास्त्र पुराणादिकांच्या आधारानेच श्रीज्ञानेश्वरमहाराजादि संतमहात्म्यांनी भागवत धर्माचा पुरस्कार करून त्याचेच अनुष्ठान करा व इतर गौण धर्माची उपेक्षा करा, असा सर्व प्राणिमात्रांस उपदेश केला आहे. तो उपदेश लोकांना धर्मापासून भ्रष्ट करून वैदिकधर्म बुडविण्याकरिता केला नाही, तर धर्माचा उद्धार करण्याकरिताच केला आहे. श्रौतस्मार्त कर्माचाच नेहमी युगपरत्वे ज्ञास होत असतो. युगपरत्वे जे

(२६)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध लेखसंग्रह
निरनिराळ्या धर्माचे श्रेष्ठत्व किंवा कनिष्ठत्व सांगितले आहे ते निरनिराळ्या श्रौतस्मार्त कर्मांमध्येच होय. भगवन्नामस्मरणादि भागवतधर्म कोणत्याहि युगात बदलत नाही किंवा कोणत्याहि युगात त्याचे महत्वहि कमी होत नाही. सर्वत्र कर्मकांडात विष्णुस्मरण हेच एक त्या कर्माची पूर्णता करणारे असून श्रीविष्णुस्मरणावाचून कोणतेहि कर्म सदोष व अपूर्ण राहते. कलियुगात श्रौतस्मार्त धर्माचा ज्ञास होत असल्यामुळे नामस्मरणादि भागवत धर्माचेच विशेष माहात्म्य व तोच एक मुख्य धर्म आहे, असा समस्त वेदशास्त्रपुराणे व संतमहात्म्यांचा उपदेश आहे.

एक नारायण सार जप

भगवंताला विन्मुख राहून विषयसुखाची इच्छा करणारे जे विषयासक्त पुरुष आहेत, त्यांना संसारात दुःख वाटून ते भगवंताकडे वळावेत ह्यासाठीच प्रवृत्तिधर्मात नानाप्रकारचे विधिनिषेधांचे कांटे पसरलेले आहेत. (भागवत स्कं.११अ.२०श्लो. ८). विषयसुखाची इच्छा सोडून भगवत्प्राप्तीची इच्छा करणाऱ्याला तितके विधिनिषेध सांगितले नाहीत. नामधारकाचे अहोरात्र निरंतर भगवन्नामस्मरणाकडे चित्त राहिल्यामुळे यदाकदाचित् वर्णाश्रमाचे त्याच्याकडून आचरण घडले नाही तर त्याबद्दल त्याला दोष नाही,

“माझी करितां सप्रेम भक्ति । भक्तांची नित्य कर्मे राहती ।

तेहतीस कोटी ऋषि मंती । संपूर्ण करिती कर्मे त्यांची ॥”

असे श्रीएकनाथ महाराज सांगतात. मनुस्मृति अध्याय २ श्लोक ८६ व ८७ मध्ये असे स्पष्ट सांगितले आहे की वैश्वदेव, होम, बलिकर्म, नित्यश्राद्ध व अतिथि भोजन हे जे चार पाकयज्ञ आहेत ते दर्शपौर्णिमासादिविधियज्ञासह नामजपयज्ञाच्या सोळाव्या कलेचीहि बरोबरी करू शकत नाहीत. ब्राह्मण वैदिक कर्म करो किंवा न करो, तो केवळ नामजपाच्या योगानेच उत्तम सिद्धीस (मोक्षास) पूर्ण अधिकारी होईल यात कांही संशय नाही. “सर्व यज्ञांत जपयज्ञ हे माझे स्वरूप होय.” (श्रीगीता अ.१० श्लो.२५) असे स्वतः भगवंतांनीहि स्पष्ट सांगून ठेवले आहे. धर्म, अर्थ, काम व मोक्ष ह्या पुरुषार्थाकरिता जी कांही साधने सांगितली आहेत ती न करता एका भगवंताच्या आश्रयाने अनायासे सर्व पुरुषार्थ प्राप्त होऊ शकतात.

“समस्तांही यज्ञांच्या पैकीं । जपयज्ञ तो मी ये लोकीं ।

जो कर्मत्यागें प्रणवादिकीं । निपजविजे ॥२३२॥

नामजपयज्ञ तो परम । बाधूं न शके स्नानादि कर्म ।

नामें पावन धर्माधर्म । नाम परब्रह्म वेदार्थी ॥२३३॥ (ज्ञाने.अ.१०)

केवळ एक भगवन्नामजपयज्ञाने सर्व सिद्धि होते. कारण भगवन्नाम हे केवळ शुद्ध भगवत्स्वरूप आहे, असा वेदशास्त्रादिकांचा अंतिम निर्णय असल्यामुळे श्रीज्ञानेश्वर महाराज म्हणतात की, नारायण नामाचा जप हे सर्व वेदशास्त्र पुराणांचे सारसर्वस्व आहे.

जप तप कर्म क्रिया नेम धर्म । वाळुगाचि श्रम व्यर्थ जाय

या दुसऱ्या चरणांत भगवन्नामावाचून इतर जपतपादिक कर्मांचा निषेध केला आहे. भगवंतावाचून जपतप, क्रियाकर्मादि करणे सर्व व्यर्थ आहे. कारण ती कर्मे भगवत्प्राप्ति तर करून देत नाहीतच, पण चित्तशुद्धि देखील त्याने होत नाही. म्हणून अशी निर्फल कर्मे करण्याचा हव्यास म्हणजे व्यर्थ श्रम आहे.

प्रस्तुत अभंगाच्या पहिल्या चरणात नारायण नामाचा जप साराचे सार सांगितल्यामुळे इतर गौण क्षुद्र देवतांचा जप परमार्थात कांहीच उपयोगी नाही असे सांगतात. तप दोन प्रकारचे - एक यज्ञयागादिक कर्मद्वारा इंद्रादिक देवतांची उपासना करणे व दुसरे एकादशी इत्यादि व्रतद्वारा भगवंताची उपासना करणे - यज्ञयागादिक तपाने कर्मकर्तृत्वाचा अहंकार उत्पन्न होतो; तर भगवंताच्या उपासनेत दीनता प्राप्त होते. म्हणून भगवत्प्राप्तीचा उद्देश ज्यात नाही व भगवंताचे ध्यान ज्यात रहात नाही, अशा तपाचा येथे निषेध केला आहे.

कर्म = वर्णाश्रमविहित कर्म.

क्रिया = श्राद्धादि नैमित्तिक क्रिया.

नेमधर्म = यमनियमादि धर्म.

या सर्वांचे अनुष्ठान करीत असता एका भगवंताचे प्रेम नसले तर ते सर्व निर्फळ, कष्टदायक आहेत. सारांश, कलियुगात नामस्मरणादि भागवतधर्म हाच एक मुख्य धर्म आहे. कलियुगात इतर धर्म सांग होणे कठीण; पण नामस्मरणादि भागवत धर्मात व्यंगच उत्पन्न होत नाही. म्हणून भगवन्नामस्मरणावाचून यज्ञकर्मांच्या

(२८)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध लेखसंग्रह पाठीमागे लागणे म्हणजे वाळूघाणा गाळण्यासारखे निरर्थक श्रम मात्र होय. “भरोसो जाहि दुसरो सो करो” (विनय पत्रिका : तुलसीदास) दुसरे हजारो लोक इतर हजारो साधनांचा भरंवसा करोत बिचारे, पण मला तर कलियुगात एक रामनाम महाकल्पवृक्षच सांपडला आहे. हे सर्व रामनाममहात्म्य कविकल्पनाअतिशयोक्ति नसून त्रिवार सत्य आहे हे मी स्वानुभवपूर्वक माझ्या उपास्य श्रीरामरायाची शपथ घेऊन सांगतो. रामनाम माहात्म्य खोटे ठरल्यास माझी जीभ झडून जावो!” (श्रीतुलसीदास)

हरिपाठीं गेलें ते निवांतचि ठेले । भ्रमर गुंतले सुमनकळिके

ह्या तिसऱ्या चरणात ज्ञानेश्वर महाराज म्हणतात की, हरिनामस्मरणादि भगवद्भक्ति केल्याने निर्विकल्पसमाधि प्राप्त होते. अमृतानुभवग्रंथात जीवाला कोणती स्थिति प्राप्त व्हावयास पाहिजे ह्याचे मार्मिक निरूपण केले आहे. ब्रह्मज्ञानाने अज्ञान व भक्तीने ब्रह्म अंगी मुरले की जीव निर्विकल्प अवस्थेला प्राप्त होतो. **स्मरण राहणे हा ज्ञानाचा स्वभाव तर, सर्व विसरणे हा प्रेमाचा स्वभाव आहे** प्रेमांमुळे जाणतेपणाचा व नेणतेपणाचा दोघांचाहि विसर पडतो.

“माझी मज झाली अनावर वाचा । छंद या नामाचा घेतलारें ॥”

(श्रीतुकाराम महाराज)

असे झाल्यावरहि प्रयत्नावाचून अखंड नामस्मरण होतच राहते. भगवद्भक्ताचे अंतःकरण भगवत्प्राप्ति झाल्यावरहि भगवंताचा क्षणभरहि वियोग होऊ नये म्हणून सतत तळमळत राहते. “निवांत” शब्दाचा दुसरा अर्थ निर्विघ्न व निर्धास्त असा आहे.

संसारात असो किंवा परमार्थात असो; जेवढी म्हणून विघ्ने येतात ती सर्व त्या जीवाच्या पापकर्मांमुळे येतात.

धर्मशास्त्रातील एका विशिष्ट प्रायश्चित्ताने एकच पाप नाहीसे होते, पण पापप्रवृत्ति नाहीशी होत नाही. हरिनामस्मरण असे सर्वश्रेष्ठ प्रायश्चित्त आहे की, त्याच्या योगाने मागील सर्व संचितपाप नाहीसे होते व अखंड नामस्मरणाने पापप्रवृत्तीहि क्षीण होत जाते. सर्व समर्थ परमात्मा नामधारकाचे संरक्षण करणारा

श्रीसंत गुलाबरावमहाराज व नामनिष्ठा.....(२९)

असल्यामुळे ग्रहपीडांचे व देवतादिकांच्या विघ्नांचे त्याला भय उरत नाही. एकच मुख्य गोष्ट ही की, तनमनधनाने मात्र देवावर प्रेम केले पाहिजे. निरपराध नामधारकास भगवंताच्या भक्तवात्सल्याचा अनुभव पदोपदी येतो. सापराध नामस्मरण भक्तीला पोषक नाही.

“नाम स्मरतां म्हणुनि आचराल दोष ।

तरी श्रवण मनन भक्ति पडली ओस ॥”

(श्रीएकनाथ महाराज)

“इंद्रियासी नेम नाही । मुखीं राम म्हणोनि कायी ।

जेवी माशीसर्वे अन्न । सुख नेदी तें भोजन ॥”

(श्रीतुकाराम महाराज)

मकरंदाच्या लोभाने कमळाच्या फुलावर बसलेला भ्रमर जसा प्रेमात तल्लीन होऊन त्याला आंतबाहेरचे कांही स्मरत नाही तसे भक्तहि भगवत्प्रेमात अत्यंत शांत व निर्विकल्प असे भगवंताशी ऐक्य पावून राहतात. हीच ब्रह्मानंदाची अवस्था असे श्रुतीत वर्णिले आहे.

ज्ञानदेवा मंत्र हरिनामाचें शस्त्र । यमें कुळगोत्र वर्जियेले

ह्या शेवटच्या चरणात श्रीज्ञानेश्वर महाराज म्हणतात की, “भगवंताचे नांव एक अत्यंत प्रभावी असे मंत्ररूपी शस्त्र आहे व हे शस्त्र ज्याच्याजवळ आहे, त्याला, त्याच्या कुळाला, एवढेच नाहीतर त्याच्या गोत्रजांसहि यमलोकाला जावे लागत नाही.” एवढा नामधारकाच्या नामस्मरणाचा प्रभाव आहे.

“तुका म्हणे काळा हाणा तोंडावरी । भाता भरा हरिनाम वाणी ॥”

यमाचा पाश चुकविण्याकरिता हरिनाम हा निर्वाणीचा अचूक रामबाण आहे. नामधारक प्रारब्धकर्मानुसार पाप करणारा असला तरी यम त्याला दंड करू शकत नाही. (पद्मपुराण पातालखंड अ. १०७ श्लोक ४४. श्रीमत् भागवत् स्कंध ६ अ. २ श्लोक ९-१०)

तसेच -

“यम सांगे दूता । तुम्हां नाहीं तेथें सत्ता ।

जेथें होय कथा । सदा घोष नामाचा ॥१॥

५

(३०)..... श्री बाबाजीमहाराज पंडित : विविध लेखसंग्रह

नका जावूं तया गांवा । नामधारकाच्या शिवा ।

सुदर्शन यावा । घरटीं फिरे भोंवतीं ॥२॥

चक्र गदा घेवूनि हरि । उभा असे त्याचे द्वारीं ।

लक्ष्मी कामारी । ऋद्धिसिद्धि सहीत ॥३॥

ते बळिया शिरोमणि । हरिभक्त ये मेदिनी ।

तुका म्हणें कार्णी । यम सांगे दूतांचें” ॥४॥

एवढा हरिनामाचा अगाध महिमा समस्त वेदशास्त्रपुराणे तसेच सर्व संतमहात्मे यांनी एकमुखाने वर्णिला आहे. धर्म हा श्रद्धामूलकच असल्यामुळे व प्रत्येक पुरुष “श्रद्धामयोऽयं पुरुषः” (श्रीगीता १७-३), श्रद्धावान् असल्यामुळे व्यवहारात किंवा परमार्थात श्रद्धा ठेवल्याखेरीत भागतच नाही.

“अर्थवादं हरेर्नाम्नि संभावयति यो नरः ।

स पापिष्ठो मनुष्याणां नरके पतति स्फुटम् ॥” (कात्यायन संहिता)

- कर्मकांडातील धर्माधर्म प्रायश्चित्ते यावर जर श्रद्धा ठेवावीच लागते तर मग नाममहात्म्यावर श्रद्धा कां ठेवू नये ? जो कोणी नाममहिमा खोटा समजेल, त्याला निश्चित नरकगति झालीच पाहिजे. पूर्वीच्या कृतत्रेतद्वापार या तिन्ही युगात देखील त्या त्या युगातील युगधर्म गौण लेखून नामस्मरणादि भागवतधर्मास सर्व प्राधान्य देवून अंबरीष, ऋक्मांगद, बिभिषण, हनुमंत, अंगद, अर्जुन, उद्धव, अक्रुरादि हजारो महाभगवद्भक्त झाले आहेत. तसेच कलियुगात श्री ज्ञानेश्वरमहाराज, श्रीनामदेवमहाराज, श्रीएकनाथमहाराज, श्रीतुकाराममहाराज, श्रीसमर्थादि दिव्य संतविभूति महाराष्ट्रात अवतीर्ण होऊन गेले आहेत. त्यांच्यावरच आपण अचल श्रद्धा ठेवून संसार अनायासे लीलेने तरून जाण्यास आपणा सर्वास श्रीज्ञानेश्वरमहाराज सद्बुद्धि देवोत, येवढीच त्यांच्या चरणी प्रार्थना करून ही अल्प सेवा त्यांच्याच चरणी समर्पण करतो.

॥ श्रीज्ञानेश्वरमहाराजार्पणमस्तु ॥

०००